

Autistinen jänis vai queer-ankka? Epäpäteviä kenttäkommentteja erityisopetuksen medikalisaation ja globaalin queer-kulttuurin välitilasta

Ilari Kiema

Johdanto

Erityisopetuksessa ”intersektionaalisuus”, jonka mukaan kategoriat kuten ikä, luokka, rotu, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen sekä vammaisuus tai terveys kietoutuvat toisiinsa, on arkipäivää joillekin oppilaille ja opetustyöntekijöille. Tässä esseessä tarkastellaan tämän vyyhdin – vuorovaikutuksen, vallan, vastarinnan ja vapauden – tulkintoja koulua koskevien diskurssien sekä toisaalta globaalien queer-perinteiden valossa alalla vieraillevan työntekijän näkökulmasta. Tämän kirjoittajalla ei ole koskaan ollut ”professioammattia”, jossa koulutus, muodollinen tutkintojärjestelmä ja ammatinharjoittaminen liittyisivät toisiinsa kiinteästi. Opetustyö tilapäisenä ammattina sekä queer-tutkimus tiedonalana ja kapea-alaisena, poikkeavana erityisharrastuksena eivät tee tässä suhteessa poikkeusta. Queer viittaa kuitenkin myös epäidentiteetti-positioihin, liikkeeseen monien rajojen välillä sekä ikuiseen välitilassa olemiseen. Queer-tutkimuksen akateemisen institutionalisoinnin yksi tavoite on ollut luoda tilaa orgaaniselle intellektuellille.

Erityisopetuksessa ja erityispedagogiikassa sosiaalinen konstruktivismi sivuaa ja usein myös sivaltaa neurobiologista asiantuntijadiskurssia. Ennako-oletuksen mukaan ulkopuolelta tuleva kriittinen konstruktivist on taipuvainen vastustamaan leimaavia luokituksia sekä ”eristävää erityiskoulua”. Ennakkokäsitys saattaa muuttua empiirisen kokemuksen

myötä. Queer-näkökulman soveltaminen vammaiskeskusteluun voi johtaa harhaan, jos sen perusteella kyseenalaistetaan joidenkin ihmisten ominaisuuksien, ajatusten, tuntemusten ja toimintatapojen olemassaoloa. Kirjoittajan arjessa kyse on siitä, miten elää ja toimia ympäristössä, jossa toisilleen vastakkaiset tulkintakehykset ja hahmotukset voivat olla molemmat tosia.

Diskurssien yhteensopivuus ja antagonismi

Suomalaisen koululaitoksen ylätasolla kriittinen sukupuolentutkimus, tai queer-tutkimus, liittyy vaivattomasti kasvatustieteeseen ja kouludiskurssiin. Kouluetnografiassa, kuten Tarja Palmun väitöskirjassa vuodelta 2003, kysytään Judith Butleriin viitaten sitä, miten koulu, sen käytännöt tai oppiainekohtaiset opetussisällöt tuottavat sukupuolieroa ja heteroseksuaalisuutta (Palmu 2003). Tutkimus kuului Suomen Akatemian tutkimushankkeeseen ”Kansalaisuus, erot ja marginaalisuus – lähtökohtana sukupuoli” (1994–1998). Hankkeen pohjalta Helsingin opetusvirasto julkaisi vuonna 2003 opettajille ja muille kiinnostuneille suunnatun kirjajasen *Koulun arkea tutkimassa: yläasteen erot ja erilaisuudet*.

Jukka Lehtonen on tehnyt väitöskirjan ei-heteroseksuaalisten nuorten koulukokemuksista. Lehtosen väitöskirja käsittelee lähes täysi-ikäisten, jo valmiin ei-heteroseksuaalisen identiteetin omaavien nuorten kokemuksia

SQS
2/2011

44

Pervo/
peruutus/peili
Keskustelut

Ilari
Kiema

(Kekki 2006, 176). Lehtosen ei-heteroseksuaalisuuden määritelmä purkaa dikotomisia kategorioita. Lehtonen pitää ulostulon puheakteja performatiivina, joilla luodaan todellisuutta eikä vain kuvata jo aiemmin olemassa ollutta. (Lehtonen 2003a). Tämä edustaa kriittistä queer-näkökulmaa seksuaalisten vähemmistöjen identiteettipolitiikkaan. Oulun yliopistossa toteutetun AWARE-hankkeen pohjalta julkaistu ja opettajille suunnattu loppuraportti *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna – Seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa* avaa aihepiirin feministisen teorian ikuisuuskeskusteluilla sex- ja gender-käsitteistä (Sunnari, Heikkinen ja Kangasvuo, 2003). Esimerkiksi Jenny Kangasvuo tarkastelee raportissa biseksuaalien koulukokemuksia käyttäen lähteinä haastatteluja, jotka on tehty vuosia asianomaisten kouluajan jälkeen (Kangasvuo 2003, 212).

Opetusministerin asettama segregaatian lieventämistyöryhmä jätti mientönsä marraskuussa 2010. Raportin mukaan

Sukupuolittietoinen lähestymistapa tunnistaa sukupuolten erot, mutta ei pidä näitä eroja biologisina, vaan kulttuurin tuottamina. Sukupuolten erilainen kohtelu sekä arvostaminen tiedostetaan, ja sitä pyritään aktiivisesti muuttamaan. Sukupuolittietoisuus pyrkii siis siihen, että ihmiset huomioidaan yksilöinä eikä sukupuolensa kautta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 56.)

Lieventämistyöryhmän raportissa myös heteronormatiivisuus ja sen purkaminen on saanut oman paikkansa ja laatikkonsa: ”Heteronormatiivisuuden lieventäminen on nähtävä merkittävänä osana segregaatian lieventämisessä kouluissa ja oppilaitoksissa” (ibid.). Tällä sijoittelulla toteutetaan osaltaan pohjoismaista ”seksistä sukupuoleen” -politiikkaa. Queer-tutkimus on Suomessa, akateemisen sukupuolentutkimuksen osa-alueena ja feminismin alaviitteenä, tunnetusti eri asia kuin Keski-Euroopassa tai Yhdysvalloissa. Kärjistetyksi sanottuna pohjoismaainen feminismi haluaa aina kaikin pai-

koin puhua sukupuolesta, kun muualla maailmassa samassa yhteydessä puhutaan seksistä ja seksuaalisuudesta. Akateeminen diskurssi on toki myös tästä selvillä. Esimerkiksi Tuija Pulkkinen on artikkelissaan ”Seksistä sukupuoleen – Eroon seksistä pohjoismaisittain eli Foucault-käännösten politiikkaa” verrannut Michel Foucaultin *Seksuaalisuuden historian* suomen- ja saksankielisiä käännöksiä ja todennut, että ”saksannosta luettaessa on siksi ilmeistä, että Foucault ei ensimmäisessä osassa juuri mainitse sukupuolta, mutta puhuu sitäkin enemmän seksistä.” (Pulkkinen 1999.)

Tasa-arvo- ja sukupuolittietoisuus opettajankoulutuksessa -projektin (TASUKO) julkaisu *Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen* julkaistiin keväällä 2011. Teos koostuu alan suomalaisten asiantuntijoiden haastatteluista ja haastattelukirjoittajien teksteistä. Kirja sisältää mittavan kartoituksen alan tutkimuksesta. Kartoituksessa todetaan, että ”vaikutelma sukupuolinäkökulman vähäisyydestä koulututkimuksessa ja erityisesti opettajankoulutustutkimuksessa saa vahvistusta tässäkin analyysissä”. Yhtenä syynä vähäisyyteen pidetään sitä, että ”sukupuoleen liittyvää (varsinkin feminististä) tutkimusta pidetään epäilyttävänä ja (liian) poliittisena”. (Lehtonen 2011, 195, 216.)

Koulua sukupuolinäkökulmasta tarkastelevaa tutkimusta on kuitenkin suhteellisen paljon. Opetushallituksen sivustoilta löytyy paitsi kirjallisuusluetteloita myös itse kirjallisuutta, joka on viiveettä ja maksutta kaikkien, ei ainoastaan opetusalan muodollisesti pätevien ammattilaisten, luettavissa.¹ Tässä informaatioyhteiskunnan strategiapaperien tavoitteet toteutuvat. Monella muulla alalla, kuten ihmistieteiden kapea-alaisilla konstruktivistilla erityisaloilla tai muissa maissa, tutkimustiedon löytäminen on haastavampaa ja saatavuus rajoitetumpaa.

¹ http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/sukupuolittietoinen_opetus/kirjallisuus, luettu 6.9.2011.

Ylätasolla vallitsee diskurssien ja institutionalisoitujen akateemisten viitekehysten harmonia tai ainakin yhteensopivuus (*commensurability*) sekä kaikkien alojen asiantuntijoiden yhteistyö. Sukupuolentutkijoilla on koulun kehittämiseen omat välineensä, etnografiset tai diskurssianalyttiset tutkimusmenetelmät sekä queer-teoriasta ammentava teoreettinen käsitteistönsä. Näiden avulla voidaan tutkia koulua, ja havaittuja hyviä käytäntöjä voidaan edelleen opettaa opettajille, *top-down*.

Yleisesti ottaen tämä on hyvä asia. Koulut ovat keskenään erilaisia, ja opettajilla on suuri valta vaikuttaa oppilaisiin, jotka eivät ole koulua tai opettajia voineet valita. Väkivaltaa ja koulukiusaamista suvaitseva, perinteisiä sukupuolirooleja ja ”pojat on poikia” asenteita lietsova opettaja voi tuottaa pitkäkestoista vahinkoa ja kielteistä determinaatiaa. Professori emeritus Kari Uusikylän kirjassa *Hyvä paha opettaja* kuvataan myös niitä huonoja opettajia. Yleisesti ottaen on hyvä, että opettajan työ on Suomessa erityis- ja korkeakoulutettu ammatti, vaikka tämä ei olekaan tämän artikkelin kirjoittajan edun mukaista.

Minulla on muutamien vuosien ja usean koulun mittainen vailla pätevyyttä hankittu opetustyökokemus suomalaisesta erityisopetuksesta, lähinnä erityisluokkaopetuksesta ja erityiskouluista, ja toisaalta perusopetuksen high-end -päästä, englanninkielisestä kansainvälisestä koulusta. Englanninkielellä sanon olevani *paraprofessional*, koska tällainen ilmaisu esiintyy yhdysvaltalaisessa keskustelussa. Olen kaikissa kouluympäristöissä sijaisopettajaksi epäpätevä ja koulunkäyntiavustajaksi räikeästi ylikoulutettu, monissa maissa asunut ja varttunut aikuinen, joka kokee yhteenkuuluvuutta autismin kirjon ihmisten kanssa ja lisäksi vielä harrastaa kansainvälistä queer-tutkimusta. Usein nämä piirteet lisäävät opetustyön mielenkiintoisuutta ja nautinnollisuutta ja saattavat joskus olla hyödyllisiäkin. Pitempi-aikaisten sijaisuuksien myötä piirteet myös usein tulevat muuten esille, joskin ne tunnustetaan sosiaalisesti hyvin vaihtelevasti eri kouluympäristöissä.

Tämä ei pitkällä tähtäimellä edistä työsuhteiden pysyvyyttä. Parasta olisikin ehkä käydä toistuvia lyhyempiä aikoja samoissa kouluissa avustajana tai sijaisopettajana.

Tässä koululaitoksen toisessa päässä ja ruohonjuuritason erityisopetuksessa vallitsevat toisenlaiset diskurssit ja kamppailut.² Toisaalta erityisopetuksen medikalisaatiota jatketaan ja tehostetaan, mutta samanaikaisesti erityispedagogiikan ja inklusiokeskustelun valtavirta kritisoiivat medikalisaatiota ja vastustavat koko erityisluokkaopetusta sinänsä (Moberg et al. 2009, Murto et al. 2001). Erityisopetuksessa koululaitos on halunnut symbolisella tasolla liittyä hienompaan ja arvostetumpaan lääketieteeseen (Kivirauma 2001, 175). Neurobiologiaan tukeutuva medikalisaatiodiskurssi patologisoi eksplisiittisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta ja epäidentiteettipositioita. Tätä queer-tutkimus, käsitteen globaalissa merkityksessä ”queer as trans”, vastustaa raivokkaasti.

Neurotyypiset eli tavalliset ihmiset, ja erityisesti sosiaaliset konstruktivistit, eivät taas aina usko adhd:n tai vielä nykyään itsenäisenä diagnoosina esiintyvän Aspergerin oireyhtymän todellisuuteen, vaan luulevat ulkopuolisen viisaudella, että noissa ominaisuuksissakin on kyse sosiaalisesta esittämisestä tai kulttuurisesta rakennelmasta. Erityispedagogiikan professori Simo Vehmas toteaa, että sellaiset diagnoosit kuin ADHD ja Aspergerin

2 Esimerkiksi Vantaa julkisti lokakuussa 2011 suunnitelman, jonka mukaan useimmat kaupunkitasoisesti järjestetyt erityisluokat lakkautetaan ja niiden oppilaat siirretään lähikouluihinsa (Vantaa 2011). Muutosta perustellaan kansalaisten yhdenvertaisella kohtelulla, Perusopetuslain muutoksilla sekä inklusiota edistävillä kansainvälisillä sopimuksilla. Erityisryhmäkeskittymien purkamisen taustalla vaikuttaa kuitenkin myös kaupunkirakenteen voimakas muutos, kun erityiskoulujen ympäristöt muuttuvat arvoasuinalueiksi. Opetuslautakunta hyväksyi toimenpideohjelman ohjeellisena noudatettavaksi 7.11.2011. Vantaan kaupungin verkkosivuilla käytiin suunnitelmasta vilkasta keskustelua. (<http://www.vantaa.fi/keskustelu/thread27?Page=21>, luettu 5.11.2011.)

syndrooma perustuvat havaintoihin tietynlaisesta käyttäytymistavasta: ”Psykiatristen sairauksien luokitukset, kuten DSM-IV, ovat niin yleisiä ja epämääräisiä, että viime kädessä diagnoosin saaminen riippuu lähes täysin lasta ympäröivistä aikuisista”. Tiedontuotannon tarinoiden avaamisella kyseenalaistetaan samalla neuroerityisyyden olemassaoloa: ”Vaikkei niiden taustalta ole vielä kiistatta kyetty löytämään elimellistä perustaa [...] Vaikka lääketieteilijät onnistuisivat joskus selittämään esimerkiksi yliaktiivisen käytöksen biologiset syyt tyhjentävästi ja vastaansanomattomasti, ilmiö olisi silti olemukseltaan sosiaalinen ja se määräytyisi sosiaalisesti.” (Vehmas 2009, 118.)

Kuitenkin esimerkiksi Aspergerin oireyhtymän kliininen oirekuva sekä asianosaisten vertaiskeskustelut eri maissa, Internetissä, metropolien marginaaleissa tai koulujen pihalla, ovat nykyään paljon laajempia kuin nuo pikkulapsille tarkoitettut ruksi ruutuun diagnostiset kriteerit ja kattavat myös sensomotorisia seikkoja, elämänvalintoja sekä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Piirteiden laajentumisen myötä oireyhtymien uskottavuus ja osuvuus ovat kasvaneet. Autismidiskurssi liittyy samaan kuvaan ominaisuuksia, joita muutoin pidettäisiin toisensa poissulkevinä ja mahdottomana yhdistelmänä. Huono puoli on tietysti se, että kuva on nimenomaan ”oirekuva”, eli siis viittaa lääketieteellistä hoitoa tai lievitystä vaativiin ilmiöihin. Autismin kirjon ihmiset eri maissa kyseenalaistavat tätä, eivät ominaisuuksien todellisuutta.

Kansainvälisen queer-tutkimuksen sisältö ei ole suomalaisen perusopetuksen kasvatuksellisten tavoitteiden mukaista, kuten jäljempänä osoitetaan. Urbaani kosmopolitanismi eli metronormatiivisuus toteuttaa osittain sekä queer-ihmisten että neuroerityisten yhteistä unelmaa maailmasta, jossa kaikkien erilaisuus on hyväksyttyä ja vallitseva normi. Tämä ei kuitenkaan ole valtakulttuuriin sopeutumiseen tähtäävän erityisopetuksen, saati kuntoutuksen ja terapian tarkoitus.

Näitä vastakkainasetteluja ajatellen on ollut mielenkiintoista havaita, että hyvin järjestetty erityisluokkaopetus usein aidosti nostaa oppilaita, jotka aikaisemmissa kouluvaiheissaan eivät syystä tai toisesta ole oppineet juuri mitään, ja saattaa samanaikaisesti joskus myös avata tilaa elämän moninaisuudelle, hetkittäin ja paikoitellen jopa eräänlaiselle queer-ajalle sekä queer-tilalle.

Judith Halberstam on määritellyt queer-ajan ja -tilan samannimisessä teoksessaan ja kytkee käsitteet queer-subjekteihin postmodernismin piirissä. Queer-aika viittaa niihin ajan jäsentämisen malleihin, joita syntyy toimijoiden jättäessä porvarillisen, reproduktion ja perheen, pitkäikäisyyden, riskien ja turvallisuuden ja perinnönsaannin määrittämän aikajäsennyksen. Queer-tila viittaa queer-toimijoiden oman tilan luomisen käytäntöihin. (Halberstam 2005a, 6.)

Yläasteen erityisluokkien oppilaat eivät pääsääntöisesti ole postmoderneja queer-subjekteja, ainakaan vielä peruskouluiässä. Erityisoppilaat eivät ole jättäneet valtakulttuurin aikajäsennystä, vaan he ovat pudonneet tai tulleet sysätyiksi pois koululaisen oletusarvojen mukaisesta aikataulusta ja koulutilasta, koska he jonakin ajanhetkenä eivät ole oppineet sitä, mitä heidän jonkun opettajan ja koulujärjestelmän mielestä olisi tuolloin pitänyt oppia, tai eivät ole tehneet sitä, mitä joku opettaja koululaiselta kyseisenä ajanhetkenä odotti. Erityisopetusta legitimoidaan sillä perusteella, että se on tehokkain tapa, tai välttämätön ja viimesijainen keino, nostaa erityisen tuen tarpeessa olevat oppilaat takaisin ikäluokan tavalliselle kehitysuralle, tai ainakin mahdollisimman lähelle sitä. Erityisopetuksen oikeuttaminen medikalisaation kautta avaa kuitenkin myös mahdollisuuksia perustella oppilaiden oikeutta elää omaa (neuro)erityistä aikaansa: oppilaalla on oikeus elää koulussa autismi- tai adhd-aikaa, ketään vahingoittamatta tai muita kohtuuttomasti häiritsemättä, jos hänellä kerran on näitä ominaisuuksia, joihin ei voi kasvatuksella vaikuttaa. Erityisluokkien oppilaat on

sijoitettu useimpiin ikätovereihin nähden erilliseen tilaan, he ovat tästä seikasta erityisen hyvin selvillä, ja joillakin voi olla halua ja edellytyksiä ottaa omaa tilaa omaan haltuun. Koska kategoriat kietoutuvat toisiinsa ja koska neuroerityisyyden piirteet menevät osittain päällekkäin queer-ominaisuuksien kanssa, syntyvä erityisaika ja erityistila voivat joskus ja jossakin olla myös queer-aikaa ja queer-tilaa sukupuoleen liittyvässä eroottissävytteisessä merkityksessä.

Halpalentomenetelmä queer-tutkimuksen tutkimisessa

Olen muutamien vuosien ajan soveltanut kansainväliseen queer-tutkimukseen perehtymisessä halpalentomenetelmää: Etsitään etukäteen jokin alan kansainvälinen konferenssi mahdollisimman keskeltä mahdollisuuksien rajojen sisäpuolelta, ja ilmoittaudutaan ilman institutionaalisia perusteluja, *ohne Universitätsanbindung*. Käytännössä tämä on tarkoittanut Berliiniä, koska New York tai Los Angeles eivät ole koulunkäyntiavustajan tai tilapäisen sijaisopettajan taloudellisten mahdollisuuksien piirissä. Lennetään, rekisteröidytään ja kuunnellaan, mitä ja mistä ihmiset puhuvat. Konferenssin päätteeksi ostetaan jonkun järjestäjän tai arvovaltaisen luennoitsijan tieteellinen teos jollakin mahdollisella kielellä, ja luetaan sitä sitten myöhemmin omaan tahtiin ja vaikka hypellen – niteet kuuluvat luokkaan ”lukeilla olevat teokset”. Ammattitutkijat toki lukevat koko ajan paljon enemmän mutta eivät samaa kirjallisuutta Jos tätä jatketaan riittävän kauan, syntyy ehkä osuvakin kuva tieteenalan ajankohtaisista keskusteluista, mutta näin ei synny pätevyyttä saati luotettavuutta.

Judith Halberstamin *In a Queer Time and Place; Transgender Bodies, Subcultural Lives* -kirjan ostin Berliinissä syyskuussa 2010 kansainvälisessä Queer

Again? Power, Politics and Ethics -konferenssissa.³ Tuossa konferenssissa muuan tutkija esitti paperin queer- ja kasvatustieteiden yhteisistä haasteista.⁴ En päässyt tuolloin, Humboldtin päärakennuksen äärimmäisen ankeassa ja kivuliaassa puupenkissä, enkä myöhemminkään täysin selvyyteen siitä, mitä nämä queer- ja kasvatustieteen yhteiset haasteet olisivat lukuun ottamatta sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvän väkivallan ja syrjinnän eliminoimista tai Eve Sedgwickin esittämää ja Lasse Kekin käsittelemää kysymystä siitä, kuka puolustaisi perivolapsia ilman patologisointia.

Yhdysvaltalainen professori Jeffrey Jerome Cohen kävi konferenssissa puolustamassa julkisesti maagisia voimia paperissaan ”The Sex Life of Stone. Queering Nonhuman Life”.⁵ Konferenssin lopuksi kuuntelin kiltisti omissa autistisen erityisoppilaan oloissani Judith Jack Halberstamin pahimpiakin provokaatioita. En ryhtynyt puolustamaan kansakuntamme kunniaa tai häpeää, saati omaa kalastajan ja koskenlaskijan ulkomuotoani Jackin perusteettomilta natsisyytöksiltä. Oikeasti 20 vuotta sitten edesmenneen Tom of Finlandin pornokuvastot eivät kyllä ole mikään historiallinen esikuva Lee Edelmanin antisosiaaliselle teesille ja *No Future* -teokselle (2004).

Kesäkuussa 2011 sama Humboldt-yliopiston sukupuolentutkimuksen tutkijakoulu Gender as a Category of Knowledge järjesti, yhteistyössä Charitén lääketieteen historian laitoksen sekä Braunschweigin teknillisen yliopiston kanssa, epistemologiaa käsittelevän konferenssin Contested

- 3 Queer again -konferenssi 2010. <http://www2.gender.hu-berlin.de/ztg-blog/2010/05/hu-international-conference-queer-again-power-politics-and-ethics-23-25-september-2010/>, luettu 6.9.2011.
- 4 Irina Schmitt (Lund): How Childish! Queering ‘Youth’ and some other of the Mutual Challenges of Queer and Education Research.
- 5 “With 250 registrants and I don’t know how many actual attendees, the event was a fantastic success, and the organizers are to be thanked heartily for having done such an excellent job with it.” Cohen, In the Middle -blogi, <http://www.inthemedievalmiddle.com/2010/10/queer-again-power-politics-and-ethics.html>, luettu 6.9.2011.

Truths: Re-Shaping and Positioning Politics of Knowledge.⁶ Tarkoituksena oli tutkia tiedon politiikkaa ja luokituksia erityisesti sukupuolen kannalta. Konferenssin asiasisältö ei ollut erityisen queer, eikä edes niin sukupuolipainotteinen kuin olisi saattanut kuvitella. Professori Geoffrey C. Bowker Pittsburgin yliopistosta puhui arkistoista, infrastruktuurista ja luokitteluista kautta aikojen, vuoden 1154 revitystä paperista älykkäiseen Internetiin. Bowker näytti hauskoilla kuvillaan, miten irvokasta on vääntäytyä väärin kategorioiden vaatimiin luonnottomiin asentoihin – ”Operating under uncanny infrastructure”. Toisaalta Geoffrey Bowkerkin totesi keskustelussa, että ”Classification grants life” -luokitukset myöntävät elämän tunnustamalla olemassaolon.

Edellisen vuoden kesäkuussa berliiniläinen kulttuuritutkimuksen instituutti, tai sen tutkimusohjelma, järjesti yhdessä queer-tutkimuksen instituutin kanssa kansainvälisen konferenssin teemalla *Desiring Just Economies / Just Economies of Desire*.⁷ Tarkoituksena oli tutkia talouden seksuaalista dimensiota ja päinvastoin, ehkä jopa muotoilla uusia halun käsitteitä. Konferenssin netissä julkaistuissa kuvissa näytän aivan autistiselta jänikseltä ja idiootilta, tälle en voi mitään, eikä enää edes välitä. Anne McClintock luki konferenssin lopuksi otteita julkaisemattomasta teoksestaan *Skin Hunger: A Chronicle of Sex, Desire, and Money*. Professori, joka kirjassaan kertoo itse työskennelleensä high-end Lady Dominana tai avustajana New Yorkissa, puolustaa seksiyötä seksuaalisuutena. McClintock kertoi, että hän oli aikaisemmin palauttanut lentolipun ja kieltäytynyt osallistumasta Prahassa järjestettyyn konferenssiin sen takia, että sen järjestäjät eivät hyväksyneet (väitöskirjojaan valmistelevia) seksiyöntekijöitä osanottajiksi – This is a theoretical conference! Konferenssille syntyi myös seksiyöntekijöiden

6 <http://www2.hu-berlin.de/gkgeschlecht/contestedtruths/beschr.php>, luettu 6.9.2011.

7 <http://www.desiring-just-economies.de/programme.html>, luettu 6.9.2011.

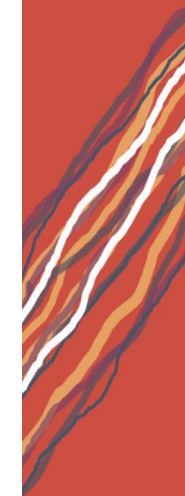
rinnakkaissivusto *Readjust Economies of Desire, A Response to Desiring Just Economies / Just Economies of Desire*.⁸

Heinäkuussa 2007 Berliinissä järjestettiin konferenssi teemalla *De/konstruktion des okzidentalismus. Eine geschlechterkritische Intervention in die Herstellung des Eigenen am Anderen*.⁹ Tarkoituksena oli siis tehdä sukupuolikriittisiä interventioita siihen prosessiin, jossa lännessä näiden tutkijoiden mukaan juuri sukupuolen ja seksuaalisuuden kentillä tuotetaan uutta poissulkevaa läntistä identiteettiä, jossa vastapuoleksi ja toiseudeksi asettuu erityisesti islam. Pari vuotta myöhemmin kokouksen pohjalta julkaistiin konferenssijulkaisu *Kritik des Okzidentalismus. Transdisziplinäre Beiträge zu (Neo)Orientalismus und Geschlecht*. En ole opusta lukenut enkä hankkinut. Tein kirjasta hankintaehdotuksen lähikirjastoleni, joka hylättiin. Asia kuitenkin käsiteltiin kirjastobyrokratiassa, mikä oli tarkoituksenikin.

Tuolta matkalta ostin lähikirjastooni kaksikielisen artikkelikokoelman *Quer durch die Geisteswissenschaften: Perspektiven der Queer Theory* (2005) – oman, nykyään huomattavasti huonokuntoisemman niteeni olin hankkinut jo aiemmin. Teos perustuu Humboldt-yliopistossa vuonna 2004 järjestettyyn queer-tutkimuksen tilaa tarkastelleeseen *Queering the Humanities / Que(e)r durch die Geisteswissenschaften* -konferenssiin. Teoksessa käsitellään Nanna Heidereichin sekä Suomessakin tutkijana toimivan Jin Haritawornin artikkeleissa myös alakulttuurien sisäisiä ja niiden välisiä konflikteja homofobian ja rasismien ristipaineessa. Nämä keskustelut olisivat edelleen ajankohtaisia Suomessa käytävän maahanmuutto- ja monikulttuurisuus-kriittisen keskustelun kannalta. Nide ja maan ainoa kirjastokappale on mielenosoituksellisesti sijoitettu lähimpänä

8 <http://www.readjust-economies-of-desire.com/index.html>, luettu 31.1.2011.

9 <http://www2.hu-berlin.de/gkgeschlecht/okzidentalismus/>, luettu 6.9.2011.

lentokenttää sijaitsevaan vantaalaiseen sivukirjastoon – olen siis itse näin vaatinut. Ensimmäiseen pariin vuoteen kukaan ei lainannut teosta, seuraan tätä asiaa netissä ja hyllyn äärellä.

Kansainvälisessä queer-tutkimuksessa on tehty empiiristä tutkimusta vaihtoehtoisista seksuaalisuuden muodoista. Humboldt-yliopistossa vuonna 2004 järjestetyn queer-tutkimuksen konferenssin julkaisussa muuan nuori tutkija tarkastelee osallistuvan havainnoinnin kautta bdsm-yhteisöissä toimivien transgender-ihmisten gender play -käytäntöjä: ”In the following discussion I will focus on dyke/trans inclusive communities [BDSM communities] in which playing and fucking with gender are very common practices” (Bauer 2005, 76). Kannattaisiko minkäänlaisen hoitoalaa lähelläkään olevan työntekijän mennä esittämään tällaista tiedettä esimerkiksi ylilääkäri Hannu Lauerhalle, joka kirjoituksissaan suhtautuu aihepiiriin lievästi sanottuna varauksellisesti?

Judith Halberstam on todennut samassa 2005 konferenssijulkaisussa, että hän haluaa tutkia niitä valtaväestöstä voimakkaasti poikkeavia tapoja, joilla monet queer-yhteisöt käyttävät ja jäsentävät aikaansa (Halberstam 2005b). *In a Queer Time and Place* -kirjassa Halberstam puolustaa trans-käsitettä sen epämääräisestä sateenvarjo-luonteesta huolimatta ja tutkii trans-ihmisten omaa kulttuuria. Halberstam argumentoi sen puolesta, että postmodernismia ei voi yksinkertaisesti redusoida uudenlaisen kapitalismin kulttuurisiin muodostumiin: ”[as Anna Tsing points out,] this kind of reductive reading of culture misunderstands the potential for cultural production to exceed and resist economic imperatives” (Halberstam 2005a, 98).

Teoksessaan *Coming Out – Die Inszenierung schwuler Identitäten zwischen Auflehnung und Anpassung*, jonka ostin kesäkuussa 2010 tuolloisen konferenssin päätyttyä, Volker Woltersdorf sijoittaa homomiesten ulostulon käytännöt ja diskurssit poliittiseen kontekstiin sekä teknologian ja kapi-

talismin kehitykseen, mutta valtamedioilla ei näytä olevan todellisuutta luovaa voimaa ja asemaa. Tekijä viittaa paljon marginaalisempiin muodostumiin, kuten shamanismiin tai homopornoon ja alakulttuurien omiin diskursseihin. Woltersdorfin mukaan sekä alakulttuureissa että kriittisessä teoriassa on pitkään oltu selvillä identiteettien performatiivisesta luonteesta, ja tämä tieto on nyttemmin tullut osaksi valtaväestön arkikokemusta. (Woltersdorf 2005).

Woltersdorfin käsitys ulostulon puheakteista performatiivina on sama kuin Jukka Lehtosella, Woltersdorf viittaa samoihin Eve Sedgwickin kirjoituksiin kuin Lasse Kekki artikkelissaan ”Pervolapsen häpeä ja toivo”. Woltersdorfin teos sisältää myös alakulttuurista queer-ainesta, jota ei voisi yhdistää suomalaisen perusopetukseen tai opetushenkilöstön pätevyysdiskurssiin:

Als Hilfsmittel zur Entwicklung neuer Lust- und Selbsttechniken dienen auch ihm Experimente mit Drogen, von denen sehr viele Coming-Out Erzählungen zu berichten wissen: [...] “Wenn man Drogen nimmt, wenn man außerdem noch schwuler ist und Drogen nimmt, lehrt einen das vieles”. (Guillaume Dustan; sit. Woltersdorf 2005, 168.)

”Jos ottaa huumeita, jos ottaa huumeita ja vielä homo on, se opettaa niin paljon”. Joka tällaista opettaa tai peruskoulussa rallattaa, se on alalle soveltumaton.

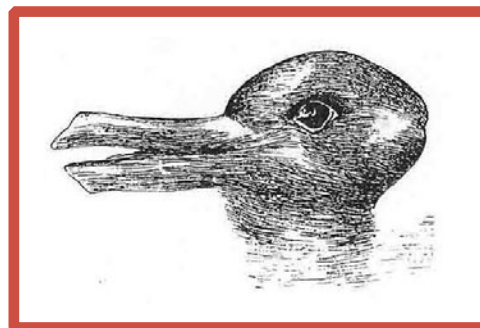
Myös Halberstam artikuloi ja legitimoi syrjäytymistä, valtaväestöstä voimakkaasti poikkeavia ajankäytön tapoja, jotka kyseenalaistavat keskiluokkaisen kypsyyden ja pitkäikäisyyden elämäntarinoita – länsimaisessa kulttuurissa me pidämme aikuiseksi kasvamista vaarallisen ja hallitsemattoman nuoruuden ajanjaksosta toivottuna kypsymisenä ja tavoittelemme pitkää ikää kaikissa olosuhteissa. (Halberstam 2005a, 3–4).

Medikalisaatiodiskurssi esittää adhd:n tai vielä nykyään itsenäisenä diagnoosina esiintyvän¹⁰ Aspergerin oireyhtymän kliinisen oirekuvan piirtein myös seksuaalisia ominaisuuksia: ”Sukupuoli-identiteetin häiriö” (Gender Identity Disorder) kuuluu Aspergerin oireyhtymän kliiniseen oirekuvaan vaikka ei diagnostisiin kriteereihin. Janne Sihvonen esittää teoksessaan *Aspergerin oireyhtymä ja seksuaalisuus aikuisiällä*, että ”sosiaalisten normien ymmärtämättömyys saattaa johtaa sopimattomaan seksuaaliseen käytökseen”, ja autismin kirjossa esiintyy myös poikkeavan estotonta seksuaalista kontaktinottoa ja seksi voi olla myös autistinen, poikkeava ja kapea-alainen erikoisharrastus. ”Asperger-naisilla tiedetään esiintyvän seksuaalisten irtosuhteiden hakemista (engl. *promiscuity*) riskeistä välittämättä. Tällöin seksuaalinen tarve kanavoituu lähes alituisesti kumppanien hakemiseksi. Asperger-nainen voi käyttäytyä siten, että hän hyväksyy kaikki seksuaaliset ehdotukset. (Hénault 2006, 47–48.)” Sihvosen selvitystyössä on samoja lauseita kuin Tiia Aarnipuun teoksessa *Trans – Sukupuolen muunnelmia*: ”[Asperger]-henkilö voi kokea ihastuvansa nimenomaan persoonaan, ei niinkään sukupuoleen”. (Sihvonen 2007, 1–21.) Heta Pukin vähemmän normatiivisessa, vertaisasiantuntijuuteen pohjaavassa kirjasessa esiintyvät käsitteet ”gender nonconformity”, ”ambiseksuaalisuus” (Pukki 2007).

Nämä luonnehdinnat viittaavat queer-ominaisuuksiin. Tällöin queer-näkökulma aktivoituu vaihtoehtoisena tulkintakehyksenä ja näkemistapana. Queer- ja transihmiset inhoavat ja vastustavat seksuaalisuutensa vihamielistä patologisointia. Kansainvälisessä katsannossa queer-teoria on teoria heitä varten.

10 Yhdysvaltain Psykiatrinen Yhdistys APA päätti vuonna 2010 esittää Aspergerin oireyhtymän lakkauttamista itsenäisenä diagnoosina ja sulauttamista autismiin (autismin kirjoon): ”299.80 Asperger’s Disorder. The work group is proposing that this disorder be subsumed into an existing disorder: Autistic Disorder (Autism Spectrum Disorder).” <http://www.dsm5.org/ProposedRevisions/Pages/proposedrevision.aspx?rid=97>, luettu 6.9.2011.

Samassa tapauksessa tai tarinassa voi tunnistaa neuroerityisyyttä tai queer-ominaisuuksia. Tilanne muistuttaa vaihdantakuviota, noita visuaalisia illuusioita, joissa samassa kuviossa voi nähdä vaihtoehtoisesti kaksi eri hahmoa – ihmistä, eläintä tai esinettä. Kaksi ihmistä voi katsoa samaa piirustusta ja samoja viivoja ja nähdä niissä aivan eri hahmon. Jänis-ankka-kuvio tai ”ankka vai pupu?” on tunnettu ja erityisesti lapsille soveltuva vaihdantakuviota, joka sisältyy myös kolmannen luokka-asteen englanninkieliseen oppimateriaaliin, jota olen menneenä lukuvuotena opettanut. Thomas S. Kuhn käytti kuviota paradigman analogiana: jäniksen näkeminen estää näkemästä ankkaa (Kuhn 1970). Berliiniläinen kulttuuritutkimuksen instituutti ICI Berlin on ottanut vaihdantakuviot lähtökohdaksi ja komplementaarisuuden malliksi jännitteitä koskevassa tutkimusohjelmassaan.¹¹

Thomas S. Kuhn on kirjoittanut, että se, mikä ennen vallankumousta oli tiedemiehen maailmassa jänis, on anka vallankumouksen jälkeen. Eri-tyisopetuksen arki ei ole tieteen maailmaa, eikä siinä tapahdu siirtymistä

11 “For the fourth year of its inaugural core project Tension/Spannung the ICI Berlin takes multistable figures – Kippbilder – as point of departure for exploring further the topic of Tension/Spannung. These images not only continue to fascinate cognitive scientists as a class of optical illusions, but they also function as models for probing complex epistemological, aesthetic and ethical tensions. We see either duck or rabbit, but not both at the same time.” ICI-Berlin, Kippbilder/Multistable Figures as Models for Tension/Spannung; <http://www.ici-berlin.org/core-project-spannung-tension/kippbildermultistable-figures/>, luettu 6.9.2011. Huomautus: Jotkut englanninkielisen koulun kuudennen luokka-asteen oppilaat sanovat näkevänsä (nimenomaan ICI:n käyttämässä) jänis-ankka -kuviossa samanaikaisesti molemmat mainitut eläimet.

paradigmasta toiseen. Yksittäinen työntekijä voi vaihtaa hahmotuksen jäniksestä ankkiaan, jos hän on muista syistä tottunut näkemään ja tunnistamaan myös jälkimmäisen. Viivat eivät muutu miksiäkään, *gestalt switch* ei tue radikaalia konstruktivismia, kuten ICI:n hankkeessakin todetaan. Ammatillisuus ja pätevyys pysyvät edelleen jäniksessä ja muu on epäpätevyyttä, tulkintakehyksenä queer olisi jopa räikeää alalle soveltumattomuutta ja uhka. Epäpätevyys voi tällöin olla queer-näkökulman naamio.

Työntekijän queer-näkökulmia erityisopetukseen

Queer Time and Place -teoksessa Halberstam kirjoittaa myös ”nuorista”. Hänen mukaansa puhe ja huoli ei-heteroseksuaalisista nuorista kirjoittaa heidät erityisen suojelun ja tuen tarpeessa olevaksi kohde- ja riskiryhmäksi. Tällöin heitä ei nähdä vähemmistötraditioiden ja -näyttämöiden perijöiksi ja edunsaajiksi:

I am also suspicious of the rush to market queer youth as a new “at risk” group with its own special interests and needs. Queer youth sets up younger gays and lesbians not as the inheritors and benefactors of several decades of queer activism but rather as victims of homophobia who need “outreach” programs and support groups. (Halberstam 2005a, 176.)

Kuten Volker Woltersdorf moneen tutkijaan viitaten huomauttaa, myös haavoittavat ilmaisut voivat tuottaa identiteettiä (Woltersdorf 2005, 125). Suomalaisessa *Erityisopetuksen tutkimus- ja menetelmätieto Erika* -lehdessä tutkija Marjukka Salminen on todennut, että pissiskäsite venyttää tyttöyden normia (Salminen 2008, 56). Tyttöyden normin venyttäminen on joidenkin erityisoppilaiden itse valittu osaamis- ja vahvuusalue tai foucaultlaista kielteisen kategorisoinnin haltuunottoa ja vastarinnan välineeksi kääntämistä.

Jukka Lehtonen kirjoittaa artikkelissaan ”Ei-heteroseksuaaliset nuoret heteronormatiivisessa koulussa”:

Naisopiskelijoiden heteroseksuaalisen naiseuden rakentuminen tapahtuu muilla strategioilla. Huorittelu toimii osittain homottelun vastinparina ja siinäkin ilmiössä oletetaan sisäänrakennetusti huoriteltavan tytön olevan kiinnostunut miehistä. (ks. Saarikoski 2001; Honkatukia 1998). Erona on ainakin se, että homottelun kohde voi olla homo, huora ei toivottavasti kukaan ole. (Lehtonen 2003b, 121.)

Tässä aktiivinen toimija asetetaan automaattisesti uhrin ja kohteen asemaan. Viimeinen lause ”huora ei toivottavasti kukaan ole” on tietysti peruskoulukontekstissa perusteltu sen takia, että kaikenlaisella seksityöllä lienee 18 vuoden ikäraja, johon taas peruskoulu viimeistään päättyy. Lehtonen ei kuitenkaan täsmennä ja kiinnitä normatiivista lausumaansa koulukontekstiin vaan esittää sen universaalina moraalilakina. Koulukontekstiinkin sijoitettuna lausuma olisi loukkaava. Se olisi perusopetuslain tavoitteiden vastainen, koska tällöin syntyisi sanajärjestystä muuttamalla lause ”toivottavasti kukaan huora ei ole koulussa” – jotkut erityisoppilaat lukevat näin. Oletus heteroseksuaalisen naiseuden rakentumisesta nimittelyn kautta ei välttämättä päde. Nimittelyn kohteet voivat samanaikaisesti kuulua Lehtosen väitöskirjassaan esittämän ei-heteroseksuaalisuuden määritelmän piiriin, mistä osa ympäröivistä henkilöistä saattaa myös olla selvillä.

Minun läsnä ollessani jotkut oppilaat esittävät ulostulon puheakteja, sukupuolitettusti ja yksipuolisesti siten, että tyttö ilmoittaa ”minä olen bi, minä voin suudella sekä poikia että tyttöjä”. Tähän on täysi oikeus, tämä on kokeilua ja ilahduttavaa luottamuksen osoittamista. Medikalisaatiodiskurssissa ehkä ajateltaisiin, että kyse on pikemminkin ”sukupuoli-identiteetin häiriöstä”, joka kuuluu oppilaan oireyhtymän laajempaan kliiniseen oirekuvaan. Minä ajattelen, että pitäisikö oppilaalle ladata luettavaksi

Jenny Kangasvuon lisensiaattityö biseksuaalisuudesta tai lainata artikkeli ”Joustolesbot identiteettihississä” teoksesta *Sukupuolinen ruumis*. Ilmaus ”joustolesbo” epäilemättä ilahduttaisi yläasteen erityisluokkien reippaita tyttöjä, mutta koulun työyhteisössä sen lanseeraamista saatettaisiin pitää törkeänä nimittelynä ja homottelun edistämisenä.

Jotkut oppilaat, tyttöparit, eivät esitä ulostulon puheakteja vaan samansukupuolisen intimitietin akteja, yleensä sosiaalisen tilannetajun rajoissa. Toisin kuin mitä homotteluun, syrjintään ja leimaamiseen painottuvasta asiantuntijapuheesta voisi päätellä, jotkut oppilaat haluavat ystävällisessä ilmapiirissä tulla huomatuiksi seksuaalisuutensa perusteella ja odottavat jonkinlaista kommentointia joiltakin oppilastovereilta ja opetushenkilöiltä. Tämä on katoavaista queer-maailmaa, jossa eletään ja tutkitaan kruisailun häivähdyksiä, sanattoman vuorovaikutuksen seksuaalisia virtoja.

Joskus tyttö- ja poikakauden kouluperformanssit meidän lähiö- ja maaseutuym- päristössämme saattavat muistuttaa metropolien pieniä queer-baareja tai niitä suuria klubeja, joissa on erilliset naisilta ja miehiltä kielletyt tilansa rakasteluun ja naiselliseen jakamiseen sekä toisaalta kaikille yhteiset tanssilattiat, joilla saakin vähän härnätä. Tyttö- ja poikakauden performanssit muistuttavat joskus feminististä queer-pornoa. Tällainen genre on olemassa, sillä on omat palkintonsa (Feminist Porn Awards) sekä tunnustetut tekijänsä Yhdysvalloissa ja Keski-Euroopassa. Oppilailla ei ole siihen pääsyä, tähän on queer-normistossa yksiselitteisesti kielletty, ja tämän harrastavat lupaavat, esimerkiksi Crash Pad -sivustoilla.¹² Tätä kaikki noudattakoot, ja muuallakin kuin opetustyössä.

12 “...not exhibit the material from this site to a minor and carefully insure that no minor has access to it or any other person who might find such material potentially offensive”. <http://crashpadseries.com/?CA=934717-0000&PA=1689358>, luettu 1.8.2011.

On kuitenkin ilmeistä, ettei opetushenkilö, joka on tottunut seksuaalisen performanssin eri puoliin, hämmenny ei-heteroseksuaalisuuden ilmauksista ja reagoi siten kuin heteronormatiivisuus olettaisi. Sanattoman vuorovaikutuksen tasolla opetushenkilö saattaa olla taipuvainen tiettyyn kannustavuuteenkin, mikä on ymmärtääkseni edelleen kielletty, vaikka Suomen ainutlaatuinen homoseksuaalisuuden kehoituskielto onkin kumottu, vasta vuonna 1999. Peruskoulun viimeisen vuoden aikana oppilaat täyttävät 16 vuotta, ja pidennettyä oppivelvollisuutta suorittavat täyttävät 17 vuotta. Oppilaat ovat lähellä sitä rajaa, jonka toisella puolella heillä on oikeus kaikkeen lailliseen, EU-kansalaisina kunkin maan lakien mukaan.

Edellä sanottu on kaikki kovin sukupuolitettua. Tämä näkemys perustuu muutamien vuosien ja kymmenen koulun mittaiseen työkokemukseen. Kokemukseni mukaan on eroa siinä, miten tytöt ja pojat ilmituovat ja elävät seksuaalisuutta koulussa. Havainto ei ole kannanotto alkuperään, siihen onko kyse biologiasta vai kulttuurista vai kenties molemmista, kuten itse uskon. Vaipumatta alatyylisyyteen voidaan ymmärtää, että poikaoppilaat eivät voisi toteuttaa seksuaalisuuttaan samalla tavalla kuin tytöt, jollei kulttuurin normeja sitten erittäin voimakkaasti muutettaisi keskieuropalaisen queer-klubikulttuurin normien suuntaan.

Tuula Gordon ja Elina Lahelma ovat kirjoittaneet artikkelissaan ”Vuorovaikutus ja ihmissuhteet informaalisissa koulussa”:

Yläasteen koulussa seksuaalisuus tuntuu olevan tabu, vaikka se tihkuu joka puolelta. Joillakin tunneilla naurusta ja kikatuksesta ei tunnu tulevan loppua, kun jokainen opettajan sana väännetään seksuaaliseksi. (Gordon ja Lahelma 2003, 50.)

Professorien ”tihkuu”-verbin valinta epäilemättä ilahduttaisi yläasteen erityisluokkien reippaita tyttöjä. Opetushenkilön haastaminen kääntämällä sanoja seksuaaliseksi on toki tuttua koulusta, mutta jo alemmilla

luokka-asteilta. Yläasteen erityisluokilla esiintyy joskus erilaista, sosiaalisesti tilannetajuista, aikuismaisempaa, eroottisempaa vuorovaikutusta. Naistutkijoiden katsanto vastaa enemmänkin poikien näkökulmaa seksiin, missä seksuaalisuus on usein tai pelkästään puhetta seksistä.

Kokemukseni mukaan vahvin, joskin harvoin esiintyvä, yhtymäkohta queer-näkökulman ja poikien välillä liittyy niin sanotusti feminiinisiin poikiin, eli niihin, jotka eivät halua toimia ikäkaudelleen ominaisten sukupuoliodotusten mukaisella tavalla ja jotka jo nuorella iällä kyseenalaistavat identiteettejä. Tämä on myös suunnilleen ainoa asia, jossa johdonmukaisesti, oppilaan etuun viitaten, puutun ongelmiin järjestelmän kautta, laadin kirjelmia ja raportoin. Valistuneessa kouluympäristössä puuttuminen myös menee eteenpäin ja johtaa toimenpiteisiin. Tämä ei edistä vihamielistä patologisointia. Vastaus, jonka mukaan ”pervolapsia” puolustavat vain ne, jotka pyrkivät heidät parantamaan, on tässä tapauksessa liian pessimistinen.

En käytä tai kannata Kekin ilmausta ”pervolapsi”. Oppilaat ovat yleensä liian nuoria olemaan seksuaalisessa mielessä sitä tai tätä. Kyse saattaa olla jostakin muusta, yleisestä epäidentiteetti-positiosta ja kaipuusta nimeettömyyteen. Feminiiniset pojat eivät myöskään ole ”protohomoja”. Woltersdorf viittaa osin samoihin kirjoituksiin kuin Kekki mutta myös saksalaiseen tutkimukseen, jonka mukaan vain pieni osa homomiehistä on lapsuudessaan ollut tyttömäisiä poikia, ”sissy boys”, joita miehistä normaaliutta tavoitteleva homokulttuuri väheksyy (Woltersdorf 2005, 230–231).

Muutoin olen yläasteen pojille, näille ”tarkkisluokkien” oppilaille pyrkinyt opettamaan metronormatiivisuutta eli kaikkien ihmisten erilaisuutta luonnollisena olotilana. Suomessa puhutaan suvaitsevaisuudesta. Queer-ajattelussa tästä sanasta ei pidetä, koska siihen sisältyy valta-asetelma, jossa toinen suvaitsee toista – ikään kuin suomalainen koululainen tai opetus-työntekijä olisi pelkän valkoisuuden ja oletetun heteroseksuaalisuutensa perusteella jossakin asemassa suvaitsemaan ”niitä muita”. Opetan vuoro-

vaikutteisesti metronormativiteettia pikemmin katu-uskottavuuden kuin minkään vähemmistöposition kautta. Minulla on ollut oppilaiden kesken hyviä keskusteluja näistä asioista sekä pääkaupunkiseudun ulkorajalla, Kehä III:n varrella että Berlinissä, maailmanhistorian tapahtumapaikoilla ja queer-maailman keskuksessa, jonne jotkut erityisoppilaat peruskoulun päätteeksi omasta aloitteestani ohjasin.

Yhdeksäsluokkalaisten erityisoppilaiden peruskoulun päätteeksi tehostin holokaustin opetusta luokkaretkellä Berliinissä holokaustin monumentilla. Perusopetussuunnitelmaan kesken kauden tehdyssä lisäyksessä nimenomaan edellytetään holokaustin opetuksen tehostamista. Opetussuunnitelman laatijat eivät ehkä pitäisi hyvänä epäpätevän avustajan tapaa tehostaa opetusta sylkemällä, tökkimällä ja mylvimällä, kuten mursut luontofilmissä. Oppilaat, nuo ”kaikista vaikeimmat tapaukset, joiden opetusta ei voida missään muualla järjestää kuin erityiskoulussa”, olivat kuitenkin tyytyväisiä ja myös kannustivat opasta ja avustajaa pistämään japanilaiset turistitkin istumaan alas betonipaasien päältä.

Muuan aktiivinen ja erikoinen oppilas kysyi toisen luokkaretkipäivämme iltana, että ”mikä on ollut nautinnollisin hetki tähän mennessä?” Oikea vastaus olisi ollut ehkä se hetki, kun erityisen epäkulturelleina ja arvaamattomina pidetyt erityisoppilaat selostivat aitojen maalausten äärellä, pienen van Goghin työn vieressä Paul Gauguinin maalausta *Tahitin kalastajanaisia*. Tämäkin on erotiikan kulttuurihistoriaa, joskin se oli alun perin ajateltu taiteellisesti luoville, naiseutta ilmaiseksi tyttöoppilaille.

Asuinkadullamme sama oppilas kysyi, että ”miksi sinä olet tuonut meidät näin arveluttavalle alueelle? Tämä moniseksuaalisuus voi olla muille vähän vaikeasti sulatettavaa...” ”Moniseksuaalisuus” oli oppilaan oma sana, kun taas Judith Halberstam puhuisi metronormatiivisuudesta. Myöhemmin löysin oppilaan oman sanan suomalaisesta queer-tutkimuksesta, muistaakseni Jenny Kangasvuon ja muiden tutkijoiden keskustelusta SQS:n sivuilla.

Oppilaan kysymyksenasettelu osui oikeaan. Asuinkatummehan oli ennen, muurin murtumisen jälkeisinä riehakkaina vuosina, leimallisesti lesbokatu. Alun perin halusin tuoda alueelle edellisen vuosiluokan yhdeksäsluokkalaiset ja erityisesti reippaat tytöt, jotka olivat kyseenalaistaneet heteronormatiivisuutta, esittäneet opetustilanteissa ulostulon puheakteja ja laajentaneet tyttöyden normia. Tämä ei kuitenkaan ollut tuolloin mahdollista. Matka toteutui vasta seuraavana vuonna, ja parempi näin. Tätä en tietenkään kerro oppilaille, opettajille, vanhemmille tai opetuksen järjestäjälle. Kätken piiloagendani, ”queering the special needs education”, loputtomiin museoihin ja merkittäviin nähtävyyksiin, ”loistavaan paikallistuntemukseen”.

Toimintani ei ole kokonaan vastuuntunnotonta. Matka- ja reittioppaana huolehdin kaduilla joka hetki esimerkiksi siitä, ettei erityisoppilaille valkene berliiniläinen huumausainelainsäädäntö, jonka mukaisesti henkilö saa pitää kerrallaan hallussaan, ei ainoastaan kymmenen, vaan jopa 15 grammaa kannabista. Saati se, että viereisellä kadulla aikuiset ja aika nuoretkin ihmiset saavat istua kauniissa ja turvallisessa kuppilassa mukavilla sohvilla koko yön musiikkia kuunnellen sekä tupakkaa että pilveä polttaen, minäkään EU-säännösten estämättä. Kävely Görlitzer Parkissa Kreuzbergissä oli kieltämättä pieni virhe, mutta onneksi siellä ei ollut ketään koleaan sään vuoksi. Sen sijaan haluankin oppilaiden itse pääsevän selville sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ja metropolien metronormatiivisuudesta, jossa kaikkien jonkinlainen erilaisuus on vallitseva normi.

Julkinen kouludiskurssi, avustajakokoukset, joissa kerrotaan nuotiotarinoita toinen toistaan vaikeammista oppilaista, Helsingin Sanomat, OAJ tai kaupungin kouluvirasto kenties olettaisivat, että edellä on kuvattu epäpätevän avustajan ja sijaisopettajan vaikeuksia työssään ja että haluaisin heiltä jonkinlaista tukea työssä jaksamiseen. En ajattele ollenkaan näin päin. Minusta erityisoppilaat ovat olleet ihan mainioita, veikeitä ja maagisia. Oppilaiden osoittamien ominaispiirteiden, samankaltaisuuden

ja kiinnostuksen perusteella halusin viedä heidät turvallisesti erilaisuuden suureen maailmaan ja jakaa myös sen queer-metropoleja ja kosmopolitismia à la Judith Halberstam.

Kuva: ©Tulevaisuuden Antenni

Lähteet

- Aarnipuu**, Tiia 2008: *Trans – sukupuolen muunnelmia*. Helsinki: Like.
- Bauer**, Robin 2005: When gender becomes safe, sane and consensual: gender play as a queer BDSM practice. Teoksessa Yekani, Elahe Haschemi und Michaelis, Beatrice (Hg.): *Quer durch die Geisteswissenschaften : Perspektiven der Queer Theory*. Berlin: Querverlag, 73–86.

- Edelman**, Lee 2004: *No Future: Queer Theory and the Death Drive*. Durham [NC]: Duke University Press.
- Dietze**, Gabriele, Brunner, Claudia, Wenzel, Edith (eds.) 2009: *Kritik des Okzidentalismus. Transdisziplinäre Beiträge zu (Neo)Orientalismus und Geschlecht*. Bielefeld: Transcript.
- Foucault**, Michel 1983: *Wille zum Wissen. Sexualität und Wahrheit I*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Gordon**, Tuula ja Lahelma, Elina 2003: Vuorovaikutus ja ihmissuhteet informaalisissa koulussa. Teoksessa Lahelma, Elina ja Gordon, Tuula (toim.): *Koulun arkea tutkimassa: yläasteen erot ja erilaisuudet*. Helsingin opetusviraston julkaisuja A1:2002. Helsinki: Helsingin opetusvirasto, 42–57.
- Halberstam**, Judith 2005a: *In a Queer Time and Place; Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York and London: New York University Press.
- Halberstam**, Judith 2005b: Queer studies now. Teoksessa Yekani, Elahe Haschemi und Michaelis, Beatrice (Hg.): *Quer durch die Geisteswissenschaften: Perspektiven der Queer Theory*. Berlin: Querverlag, 17–30.
- Haritaworn**, Jinthana 2005. Queerer als wir? Rassismus. Transphobie. Queer Theory. Teoksessa Yekani, Elahe Haschemi und Michaelis, Beatrice (Hg.): *Quer durch die Geisteswissenschaften: Perspektiven der Queer Theory*. Berlin: Querverlag, 216–237.
- Heidenreich**, Nanna 2005: Kampf der Subkulturen – Homophobie vs. Rassismus? Teoksessa Yekani, Elahe Haschemi und Michaelis, Beatrice (Hg.): *Quer durch die Geisteswissenschaften : Perspektiven der Queer Theory*. Berlin: Querverlag, 203–215.
- Kangasvuo**, Jenny 2003: Biseksuaaliset nuoret koulussa. Teoksessa Sunnari, Vappu, Kangasvuo, Jenny, Heikkinen, Mervi ja Kuorikoski, Niina (toim.): *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna – Seksualisoitunut ja sukupuoliutunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa*. Oulu: Oulun Yliopistopaino, 205–220.
- Kangasvuo**, Jenny 2006a: *Koettu ja kirjoitettu biseksuaalisuus. Biseksuaalisuuden määrittely lehtiteksteissä ja biseksuaalien haastatteluissa vuosituhannenvaihteen Suomessa*. Lisensiaatintutkimus. Oulun yliopisto. <http://cc oulu.fi/~jek/KangasvuoLisuri.pdf>
- Kangasvuo**, Jenny 2006b: Joustolesbot identiteettihississä. Teoksessa Kinnunen, Taina ja Puuronen, Anne (toim.): *Seksuaalinen ruumis: kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. Helsinki: Gaudeamus, 198–214.
- Kekki**, Lasse 2006: Pervolapsen häpeä ja toivo. Teoksessa Kinnunen, Taina ja Puuronen, Anne (toim.): *Seksuaalinen ruumis: kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. Helsinki: Gaudeamus, 127–142.
- Kivirauma**, Joel 2001: Erityispedagogiikka, normaalius ja medikalisaatio. Teoksessa Murto, Pentti, Naukkarinen, Aimo ja Saloviita, Timo (toim.): *Inklusion haaste koululle. Oikeus yhdessä oppimiseen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–183.
- Kuhn**, Thomas S. 1970: *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lahelma**, Elina ja Gordon, Tuula (toim.) 2003: *Koulun arkea tutkimassa: yläasteen erot ja erilaisuudet*. Helsingin opetusviraston julkaisuja A1:2002. Helsinki: Helsingin opetusvirasto.
- Lehtonen**, Jukka 2003a: *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 31. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lehtonen**, Jukka 2003b: Ei-heteroseksuaaliset nuoret heteronormatiivisessa koulussa. Teoksessa Lahelma, Elina ja Gordon, Tuula (toim.): *Koulun arkea tutkimassa: yläasteen erot ja erilaisuudet*. Helsingin opetusviraston julkaisuja A1:2002. Helsinki: Helsingin opetusvirasto, 115–124.
- Lehtonen**, Jukka (toim.) 2011: *Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen. Tasa-arvo- ja sukupuolittietoisuus opettajankoulutuksessa -projektin julkaisu*. Helsinki: Tasa-arvo- ja sukupuolittietoisuus opettajankoulutuksessa -hanke (rahoittaja opetusministeriö 2008–2011), Käyttätymistieteiden laitos, Helsingin yliopisto. https://wiki.helsinki.fi/download/attachments/67220406/kirja_tasuko_web.pdf
- Moberg**, Sakari, Hautamäki, Jarkko, Kivirauma, Joel, Lahtinen, Ulla, Savolainen, Hannu Vehmas, Simo (toim.) 2009: *Erytispedagogiikan perusteet*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit .
- Murto**, Pentti, Naukkarinen, Aimo ja Saloviita, Timo (toim.) 2001: *Inklusion haaste koululle. Oikeus yhdessä oppimiseen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010: *Segregaation lieventämistyöryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:18*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Segregaation_lieventamistyoryhman_loppuraportti.html?lang=fi
- Palmu**, Tarja 2003: *Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä. Etnografia yläasteen äidinkielen oppitunneilla*. Helsingin Yliopiston Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 189. Helsinki.

- Pukki**, Heta 2007: *Näkökulmia seksuaalisuuteen autismikirjolla: autismikulttuuri, tutkimustieto ja seksuaalisuuskasvatus*. Helsinki: Autismiliitto.
- Pulkkinen**, Tuija 1999: Seksistä sukupuoleen – Eroon seksistä pohjoismaisittain eli Foucault-käännösten politiikkaa. *Tiede ja Edistys* 1999, verkkojulkaisu 2001, <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/3646/pulkkinen.pdf?sequence=1>
- Salminen**, Marjukka 2008: Syrjäytymisriskien ehkäisyssä oikein kohdennettu opetus yksi keskeinen konfliktinvälttämiskeino – huomio yksittäisten alaryhmien vuorovaikutukseen. *Erika. Erityisopetuksen tutkimus- ja menetelmätieto* 3/2008: 53–58.
- Sihvonen**, Janne 2007: *Aspergerin oireyhtymä ja seksuaalisuus aikuisiällä*. Kehittämistyö. Turun ammattikorkeakoulu. http://www.satshp.fi/sataehp/aune/apua_arkeen/aspergerin.pdf
- Sunnari**, Vappu, Heikkinen, Mervi ja Kangasvuo, Jenny 2003: Johdanto. Teoksessa Sunnari, Vappu, Kangasvuo, Jenny, Heikkinen, Mervi ja Kuorikoski, Niina (toim.): *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna – Seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa*. Oulu: Oulun Yliopistopaino, 9–14.
- Uusikylä**, Kari 2006: *Hyvä paha opettaja*. Helsinki/Jyväskylä: Minerva.
- Vehmas**, Simo 2009: Erityispedagogiikka ja etiikka. Teoksessa Moberg, Sakari, Hautamäki, Jarkko, Kivirauma, Joel, Lahtinen, Ulla, Savolainen, Hannu Vehmas, Simo (toim.): *Erityispedagogiikan perusteet*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit OY, 101–121.
- Woltersdorf**, Volker 2005: *Coming Out – Die Inszenierung schwuler Identitäten zwischen Auflehnung und Anpassung*. Frankfurt/ New York: Campus Verlag.

Painamattomat lähteet

- Cohen**, Jeffrey Jerome 2010: In the Middle -blogi, <http://www.inthemedievalmiddle.com/2010/10/queer-again-power-politics-and-ethics.html> [luettu 6.9.2011].
- Contested Truths: Re-Shaping and Positioning Politics of Knowledge -konferenssi 2011. <http://www2.hu-berlin.de/gkgeschlecht/contestedtruths/beschr.php> [luettu 6.9.2011].
- De/konstruktionen des okzidentalismus. Eine geschlechterkritische Intervention in die Herstellung des Eigenen am Anderen -konferenssi 2007. <http://www2.hu-berlin.de/gkgeschlecht/okzidentalismus/> [luettu 6.9.2011].

- Desiring Just Economies/ Just Economies of Desire -konferenssi 2010. <http://www.desiring-just-economies.de/programme.html> [luettu 6.9.2011].
- ICI Berlin 2010: Kippbilder/Multistable Figures as Models for Tension/ Spannung. <http://www.ici-berlin.org/core-project-spannung-tension/kippbildermultistable-figures/> [luettu 6.9.2011].
- Queer again -konferenssi 2010. <http://www2.gender.hu-berlin.de/ztg-blog/2010/05/hu-international-conference-queer-again-power-politics-and-ethics-23-25-september-2010/> [luettu 6.9.2011].
- Readjust Economies of Desire, A Response to Desiring Just Economies / Just Economies of Desire -sivusto 2010. <http://www.readjust-economies-of-desire.com/index.html> [luettu 31.1.2011].
- Schmitt**, Irina 2010: How Childish! Queering ‘Youth’ and some other of the Mutual Challenges of Queer and Education Research. A Paper presented at the International Conference Queer Again – Power, Politics and Ethics. <http://www2.gender.hu-berlin.de/ztg-blog/2010/05/hu-international-conference-queer-again-power-politics-and-ethics-23-25-september-2010/> [luettu 6.9.2011].
- Vantaa 2011: Perusopetuksen toimenpideohjelman luonnos. Tuen rakenteet ja opetusjärjestelyiden kehittäminen Vantaan perusopetuksessa. 8.9.2011. http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/69940_Vantaan_perusopetuksen_toimenpideohjelma09092011.pdf [luettu 12.11.2011].

